

Transitions from Initial Vocational Education and Training Qualifications to Working Life in Finland – Observations and Reflections from an International Expert Panel

Tiivistelmä

Siirtymät ammatillisesta perustutkintokoulutuksesta työelämään Suomessa – kansainvälisen asiantuntijapaneelin havaintoja ja pohdintoja

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi) toteutti vuosina 2024–2026 arvioinnin ammatillisista perustutkinnoista työllistymisestä. Osana arviointia kansainvälinen asiantuntijapaneeli tarkasteli perustutkinnon suorittaneiden työllistymistä Suomessa vertailevasta näkökulmasta ja kartoitti keskeisiä vahvuuksia, haasteita ja kehittämistarpeita, jotta valmistuneiden työllistymistä voitaisiin tukea paremmin. Paneelin analyysi perustui taustaineistoon sekä Suomeen alkuvuodesta 2026 tehtyyn vierailuun, jonka aikana paneeli haastatteli opetushallinnon, ammatillisen koulutuksen järjestäjien, työmarkkinajärjestöjen, opiskelijajärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien edustajia.

Suomen ammatillisen koulutuksen järjestelmä tunnetaan kansainvälisesti korkeista osallistumisasteista, koulutuksellisesta tasa-arvosta ja hyvistä mahdollisuuksista siirtyä korkeakoulutukseen. Paneeli havaitsi, että ammatillisen perustutkintokoulutuksen suorittaneiden työttömyys on kuitenkin pysynyt korkeana, mikä viittaa syvempiin rakenteellisiin haasteisiin. Paneeli korostaa, että heikkojen työllistymistulosten taustalla olevat tekijät ovat moniulotteisia: niihin vaikuttavat talouden suhdannevaihtelut, työmarkkinoiden muutokset, institutionaaliset rakenteet sekä se, miten ammatillinen koulutus on järjestetty ja kytkeytyy työelämään.

Suomen työmarkkinoilla on tapahtunut merkittävä muutos, jota ovat vauhdittaneet teknologinen kehitys, talouden rakennemuutos ja muutokset vientivetoisilla aloilla. Tässä muuttuvassa tilanteessa ammatillisen perustutkinnon suorittaneet kilpailevat usein paitsi akateemisesti koulutettujen myös osittain ammattitaitoisten työntekijöiden ja siirtotyövoiman kanssa. Tutkinnon suorittaneiden asema työmarkkinoilla perustuu siihen, missä määrin heidän taitonsa vastaavat suoraan työn vaatimuksia, miten koulutus viestii heidän oppimisvalmiuksistaan ja miten suuri taitotason vaihtelun riski on. Aineiston ja haastattelujen perusteella vaikuttaa siltä, että yksi suomalaisten ammatillisen perustutkintokoulutuksen suorittaneiden korkean työttömyysasteen

taustatekijöistä on työelämäyhteyksien heikkous, mikä voi näkyä puutteina niissä erityistaidoissa, joita työssä onnistuminen edellyttää.

Tilanne vaihtelee kuitenkin aloittain. Aloilla, joilla on työvoimapulaa ja joilla ammatillisen perustutkinnon suorittaneille kehittyy vahva ammatillinen identiteetti ja läheiset suhteet työnantajiin, kuten terveys- ja sosiaalialalla, työttömyys on suhteellisen vähäistä. Sen sijaan teknisillä aloilla, joilla työnantajien sitoutuminen on heikompaa ja mahdollisuudet työelämässä oppimiseen rajallisempia, valmistuneilla on suurempia vaikeuksia työllistyä.

Työelämässä oppiminen nousi keskeiseksi työllistymistuloksiin vaikuttavaksi tekijäksi. Suomessa oppisopimuskoulutuksen suorittaneiden työttömyysaste on alhainen, mutta oppisopimus on edelleen nuorille marginaalinen väylä, ja sitä hyödyntävät pääasiassa aikuiset. Vaikka kaikkiin ammatillisiin perustutkintoihin sisältyy työelämässä oppimista, sääntelykehys on heikko, työelämässä oppimisen kesto vaihtelee huomattavasti eikä työnantajille makseta taloudellista korvausta opiskelijoiden kouluttamisesta koulutussopimuksen perusteella. Oppisopimuskoulutuksessa työnantajille voidaan tietyin edellytyksin maksaa koulutuskorvausta. Kustannusten jakamisen mekanismien puuttuminen yhdessä ohjaukseen liittyvien vaatimusten kanssa rajoittaa työnantajien osallistumista erityisesti pienissä yrityksissä. Kansainvälinen näyttö osoittaa, että laadukkaan työelämässä oppimisen laajentaminen edellyttää institutionaalisia tukirakenteita, kuten välittäjäorganisaatioita, yhteisiä rahoitusmalleja ja selkeitä laadunvarmistuskäytäntöjä. Näitä osa-alueita ei Suomen järjestelmässä ole vielä kehitetty riittävästi.

Suomalaisen ammatillisen perustutkintokoulutuksen merkittävä vahvuus on se, että se antaa kaikille opiskelijoille kelpoisuuden hakeutua korkeakoulutukseen, mikä lisää sen houkuttelevuutta ja tukee sosiaalista oikeudenmukaisuutta. Paneeli tunnisti tämän myös tärkeäksi työllistymiseen vaikuttavaksi tekijäksi. Ammatillisen perustutkintokoulutuksen suorittaneiden siirtymien vahvistaminen erityisesti ammattikorkeakouluihin voisi osaltaan vähentää työttömyyttä, koska osa valmistuneista jatkaisi suoraan jatko-opintoihin työmarkkinoille siirtymisen sijaan. Paneeli kuitenkin korostaa, että korkea-asteen koulutukseen siirtymisen edistäminen parantaa työllistymisen kokonaistuloksia vain, jos työmarkkinoille siirtyvien ammattitaitoa vahvistetaan samanaikaisesti. Muussa tapauksessa vaarana on, että tämän ryhmän työllistymismahdollisuudet heikkenevät. Tämä kuvastaa koulutuspoliittista jännitettä: suomalaisen ammatillisen koulutuksen odotetaan tukevan sekä sujuvaa siirtymistä työelämään että laajaa pääsyä korkeakoulutukseen, vaikka kansainvälinen näyttö osoittaa, ettei näitä tavoitteita ole aina helppo yhdistää.

Suomalaisen ammatillisen koulutuksen hallinto on erittäin hajautettua ja perustuu luottamukseen, mikä antaa koulutuksen järjestäjille huomattavan autonomian vastata paikallisiin työmarkkinoiden tarpeisiin. Hajauttaminen johtaa kuitenkin myös epätasaisiin käytäntöihin ja siihen, että tehokkaiden toimintatapojen järjestelmällinen jakaminen alueiden välillä on rajallista. Työnantajien osallistumista tukevien institutionaalisten rakenteiden rajallisuus johtaa myös vaihteluun siinä, kuinka hyvin koulutuksen järjestäjien ja työnantajien välinen yhteistyö toimii. Viime vuosina hallinnossa on siirrytty kohti hybridimallia, jossa paikallinen autonomia yhdistetään tulosperusteiseen rahoitukseen ja neuvoteltuihin tavoitteisiin. Vaikka tämä on terävöittänyt keskittymistä tuloksiin, kuten työllistymiseen, paneeli korostaa, että alueellisten

taloudellisten olosuhteiden epätasaisuuden vuoksi nämä tulokset ovat usein koulutuksen järjestäjien vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella.

Toinen osa-alue, jota ei paneelin mielestä ole kehitetty riittävästi, on ammatillisen koulutuksen asema Suomen kansallisessa innovaatiojärjestelmässä. Haastatteluaineiston perusteella ammatillinen koulutus nähdään edelleen ensisijaisesti osaavan työvoiman tuottajana eikä aktiivisena innovaatioihin osallistuvana toimijana. Vaikka onnistuneesta paikallisesta yhteistyöstä ammattikorkeakoulujen kanssa on esimerkkejä, tällaiset aloitteet ovat edelleen hajanaisia. Ammatillisen koulutuksen panosta innovaatioihin ja alueelliseen kehitykseen olisi mahdollista määritellä nykyistä paremmin ja vahvistaa huomattavasti.

Suomen erittäin joustava ja modulaarinen ammatillisen koulutuksen järjestelmä tarjoaa yksilöllisiä oppimispolkuja ja vahvaa aiemmin hankitun osaamisen tunnustamista. Nämä piirteet ovat arvokkaita aikuisopiskelijoille, mutta nuoremmille opiskelijoille ne voivat aiheuttaa haasteita. Laaja yksilöllistäminen voi heikentää yhteisen ammatillisen identiteetin muodostumista ja vaikeuttaa opettajien mahdollisuuksia tarjota yhdenmukaista ja jatkuvaa tukea. Vaikka Suomessa osaamisen ennakointijärjestelmä tarjoaa runsaasti tietoa, sen ohjaava vaikutus on edelleen vähäistä: työmarkkinatieto muovaa opiskelijoiden valintoja vain vähän, eikä perusopetuksen uraohjaus vaikuta riittävältä tämän vajeen korjaamiseen.

Kaiken kaikkiaan paneeli katsoo, että Suomen ammatillisen koulutuksen järjestelmällä on merkittäviä vahvuuksia, erityisesti sen vahva sitoutuminen yhdenvertaisuuteen, avoimuuteen ja korkeakoulutukseen siirtymisen mahdollisuuksiin. Samalla ammatillisen perustutkintokoulutuksen suorittaneiden nuorten pysyvästi korkea työttömyys korostaa tarvetta johdonmukaisemmalle osaamisen kehittämiseksi, vahvemmalle ja institutionalisoidummalle yhteistyölle työnantajien kanssa, työelämässä oppimisen kustannusten jakamisen mekanismeille, jäsenyntyneemmille työelämässä oppimisen muodoille sekä ammatillisen koulutuksen selkeämmälle ja paremmin integroidulle roolille alueellisissa ja kansallisissa innovaatiojärjestelmissä. Näiden haasteiden ratkaiseminen edellyttää pitkäjänteisiä, koordinoituja ja toimialakohtaisia toimenpiteitä, jotka vahvistavat sekä suomalaisen ammatillisen koulutuksen työelämärelevanssia että sen tarjoamia koulutusmahdollisuuksia.